

На початку 1944 року Червона Армія вступила в завершальну фазу військових дій по звільненню території Радянського Союзу від німецької окупації. Фронт, на усій протяжності від Балтійського моря й до Чорного, підійшли до рубежів довоєнного кордону СРСР.

Територію Пінщини звільняли декілька військових підрозділів, включаючи й підрозділи морської піхоти, котрі наступали на бронекатерах по річці Прип'ять. Південніше Пінська, по правий берег Прип'яті, на території нашого району вступали бойові загони першого гвардійського Житомирського кавалерійського корпусу під командуванням генерал – лейтенанта Баранова, котрим третього березня було звільнено Погост – Зарічне.

Тодішній райцентр Морочне дев'ятого березня звільнив перший батальйон 669 стрілецького полку 212 дивізії під командуванням майора Жукова. Батальйон Жукова мав завдання, після звільнення райцентру, організувати, північніше села, міцну оборону і забезпечити лівий фланг атак дивізії від можливих ударів противника на південь від Пінська. Що було й зроблено, разом із цивільним населенням, котре було залучене до ряття окопів та підвезення лісу на будівництво фортифікаційних споруд. По периметру оборонної лінії була виставлена артилерія, міномети та спостережні пункти.

БІЙ У КОМОРАХ

квітня 1944 року, від імені жителів села були написані, зокрема, й такі рядки: «...Спасибі вам, дорогі воїни Червоної Армії, за визволення нас...». Цікаво, що ця подяка не відповідала реальній дійсності, яка наступила одразу після відходу загону червоноармійців. Про це я дізнався, досліджуючи історію цього бою, опитуючи старожилів сіл Коморі і Морочне.

Демчук Микола Тихонович, 1928 р. н., пригадує: «Один німець вирвався із оточення через річку вбід переїшов до Стайок, там стояв інший німецький гарнізон, він покликав і повів підмогу до Комор. Наші на цей час із полоненими погрузилися на човни, двоє з них не помістились, то їх поставили на коліна і розстріляли біля річки. Слідом за червоноармійцями, як розвідніло, і коморяни на човнах почали втікати у бік Морочного. Дехто остався, в кого човна не було, або в домі котрих хтось загинув. В тому бою загинули і мирні люди».

Більш детально розповів про ті події в селі Олександр Васильович Герман: «Як тільки червоноармійці відступили на своїх постах. В намечений час всі відділення, разом із провідниками, рушили до намічених об'єктів. Минули кладовище і тут помітили ворожий пост. Залишивши всіх на місці, офіцер Ібатулін швидко знищив гітлерівця, відкриваючи шлях до села. Протягнувши по вузьких вулицях, група Ібатуліна підійшла до будинку Пархомчука, де розмишувались німці. Білий оточили дім, а один із провідників безшумно відчинив ставні на вікнах.

В цей час відділення Сарина оточило будинок Макарачука. Білий сержанта Наркуєєва залагали біля дому Васильєва де, як припу-

Як тільки почули стрільбу із Комор, дід Сергій сказав: «Тепер точно вони їм дадуть». Через деякий час дивомось - вертаються солдати й ведуть п'ятьох полонених, босих, майже голих, а на вулиці рання весна й приморозок. Закрили німців у хліві, то господарка тієї хати, де стояв штаб Федора Марчука, сплела постолі й повзувала їх. Так у тих постолах і повели їх у Погіст. Зрадника, якого захопили із німцями, повісили у центрі села. Двічі обривалася віршовка на шибениці, люди вже почали гомоніти, щоб відпустили, але вийшла наперед одна полька, котра заявила, що винуватий цей чоловік у смерті її сина. То на третій раз принесли каната, котрим тягали машини і повісили...».

Після відступу жителів із Комор, німці замінували усі підходи до села. Проте, більше Червона Армія на цьому участку фронту бойових дій не проводила. Фашисти запалили Західну околицю села й вона вигоріла дощенту. Коли влітку, сорок четвертого, повернулися коморяни із біженців, то застали село пограбованим, в руїнах, що поросли бур'яном. Ще близько 20-ти мирних жителів, і серед них діти, до повного розмінування загинули на мінах, залишених фашистами. Тільки тоді й наступила остаточно звільнення села від окупації.

А ще - на пагорбі, із Півночі села, люди застали три великі могили з березовими убоствами в широкій

ника на південь від Пінська. Що було й зроблено, разом із цивільним населенням, котре було залучене до ряття окопів та підвезення лісу до будівництва фортифікаційних споруд. По периметру оборонної лінії була виставлена артилерія, міномети та спостережні пункти. Один із таких розміщувався на млину – вітряку в урочищі Голець. Після облаштування оборонної лінії, більшість цивільного населення, особливо жінки і діти, були евакуйовані в південні села району – Млинок, Тьолковичі, Біле, Борову. Утім, великих бойових операцій на даному участку фронту не відбувалося, за винятком рейду загону червоноармійців по знищенню німецького гарнізону в селі Комори.

Військовий підрозділ фашистів з'явився у Коморах взимку сорок четвертого року. Тут німці облаштували лінію окопів, котру захищали кілька рядів із колоноч проволочи, виставили міномет і три крупнокаліберні кулемети. Самі ж - розмістилися на поселення у сільських хатах. Спочатку гарнізон складався із досвідчених солдатів, пізніше вони були перекинуті на важливіші участки фронту, а на їх місце прибули військові старшого віку (напевно, щойно мобілізовані із Німеччини) та власівці. Знаходилися у гарнізоні і кілька солдатів, що розмовляли українською мовою з галицькою вимовою.

Житель Комор Герман Олександр Васильович, 1933 року народження, пригадує: «Німці до людей

до села і місця розташування вогневих точок противника. У цьому їм допомогли жителі Комор, котрі переселилися, з приходом німців, до Морочно й Мулвиці. Під час виконання бойової операції, в ніч із п'ятого на шосте квітня, вони виступили провідниками для червоноармійців, доставивши останніх на човнах, по розливу на болоті, до села.

На початку цього матеріалу, згадав я і морських піхотинців. Бойова операція по знищенню німецького гарнізону в Коморах, схожа, як побачимо далі, на славі бойові звияти військових у чорних беретах. У статті «Розгром ворожого гарнізону» опублікованій в газеті «Радянське Полісся» в номері від 4 вересня 1979 року, полковник запасу, голова ради ветеранів 212-ї стрілецької дивізії А.Іванов подає детальний опис цього бойового виходу червоноармійців. Ветеран згадує: «Підрозділ із сорока восьм'ять бійців, під командуванням молодшого лейтенанта Ібатуліна, п'ятого квітня 1944 року, ввечері, біля села Мале Морочно завантажився в човни і в 21.00 вирушив на виконання бойового завдання. Попереду, в головному дозори, йшло два човни. В три години ночі дійшли до Комор. Час-години Ібатуліна, на чолі із лейтенантом Іващенко, висадився на південно-західній околиці села. Інші, під командуванням Ібатуліна, обійшли Комори із Заходу і зійшли на берег біля кладовища. Ніч була темною, опівночі пройшов дощ із снігом та потім хмари розійшлись. Німці відчували себе у повній безпеці, вартові

розміщувались німці. Бійці оточили дім, а один із провідників безшумно відчинив ставні на вікнах.

В цей час відділення Сарина оточило будинок Макаручків. Бійці сержанта Наркузеєва залегли біля дому Васильова де, як припущують, жив командир до гарнізону. В повній готовності стояли підлегли сержанта Конева.

Як було домовлено, бій розпочинався з дій розвідників. Перший постріл став сигналом для всіх. В будинку, де жили німці, полетіли гранати. Фашисти не роззуміли, в чому справа, в паніці вискакували з будинків в одній білизні, де їх зустрічали автоматні черги. Проте, згодом оговталіся і стали чинити опір, зав'язався рукопашний бій... До світанку із німцями було покінчено, всі фашисти були знищені, а п'ятеро взяті в полон. Були втрачені і в рядах червоноармійців. Загинув кулеметник Дьяков, а двоє солдатів було поранено.»

Після вдало проведеної операції, червоноармійці, разом із полоненими, серед котрих був і зрадник - староста села Невель на прізвисько Конечний, повернулися до Морочно.

За успішне виконання бойового завдання більше двадцяти чоловік було нагороджено орденами та медалями. Молодший лейтенант М.Ібатулін удостоєний ордену бойового Червоного Прапора.

Про цей бій писали на сторінках фронтової дивізійної газети «На штурм». В матеріалі, опублікованому 16

втікати у бік Морочного. Дехто остався, в кого човна не було, або в домі котрих хтось загинув. В тому бою загинули і мирні люди».

Більш детально розповів про ті події в селі Олександр Васильович Герман: «Як тільки червоноармійці відступили до Морочно, німці, з Півночі, вже підходили до села. Люди, в паніці, на човнах втікали по болоту. Тоді німці відкрили услід їм вогонь. Але, придивившись у бінокль, офіцер приказав солдатам не стріляти скавими: „То є цивільні“. Про це мені розповідав дядько Опанас, материн рідний брат, який залишився в селі ховати вбиту дружину. Якби німці не знайшли тіла вбитого червоноармійця, то, напевно, розстріляли б усіх, хто залишився у селі, а так приказали відійти людям до Хвійна. Шкода тих німців, нічого вони поганого людям не робили. Найбільш шкода лікаря – добрий був чоловік, усім до помагав і лікував. Ще я запам'ятав радиста, який в штабі, як не було старших, вмикав радіостанцію і слухав наші українські пісні, погладючи у вікно, щоб хто не помітив. Але нічого не поробиш, на той час були вони нашим ворогом.»

Микола Михайлович Бешушко, 1933 р. н., із Морочно пригадує, що відбувалось у той день в Морочно: «Штаб червоноармійців стояв у сусідній хаті, через дорогу від нашої. Солдатів у селі було багато, а ще - різної техніки, на яку ми, діти, вилазили, хоча нас і проганяли. В той ранок я вештався біля діда, котрий порвався на подвір'ї.

розмінування загинули на минах, залишених фашистами. Тільки тоді й наступило остаточно звільнення села від окупації.

А ще - на пагорбі, із Півночі села, люди застали три великі могили з березовими хрестами, в них були поховані німці. Пізніше на цьому місці збудували тваринницьку ферму й німецькі могили остаточно зникли із лиця землі.

Квітневий бій із німцями в Коморах був наймасштабнішою бойовою операцією під час звільнення району від фашистів. На мою думку, дату третього березня, коли було звільнено Заріччя і яка офіційно вважається датою звільнення району від фашистів, варто перенести на той день, коли було звільнено від ворога останнє село району, як це прийнято за офіційному історіографічному рішенні. Слід потурбуватися і про відновлення могили німців у Коморах, адже вона єдина на території району. Відомо, що вчорашні вороги лише смертю примиряються і поєднуються.

Перемога народів світу над гітлерівським фашизмом складалася із маленьких епізодів великої війни, котрі потрібно пам'ятати, адже в них гинули люди. І, тим більше часу нас віддає від тих кривавих років, тим відповідальніше теперішнє покоління повинно відтворювати історичну правду. Особливо тоді, коли ті події відбувалися у наших селах і краях.

Павло ДУБІНЕЦЬ, член Національної спілки краєзнавців України